

переслідування як форми чи виду помилування дозволить уникнути вірогідного оскарження конституційності даної новели у Конституційному суді України.

Список використаних джерел

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

3. Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України : законопроект реєстр. № 5672 від 18 червня 2021 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72284.

Андрушко Андрій Васильович,
професор кафедри кримінального права
та процесу Ужгородського національного
університету, кандидат юридичних наук,
доцент

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСОБИСТОЇ СВОБОДИ ТА ГІДНОСТІ ЛЮДИНИ В ПРОЄКТІ КК УКРАЇНИ: ДЕЯКІ ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Ознайомлення з проектом КК України дозволяє зробити висновок про ряд позитивних моментів у частині кримінально-правової протидії злочинам проти особистої свободи і гідності людини (порівняно з чинним КК України). До таких, на наш погляд, варто віднести наступні: викрадення людини визнано одним із різновидів протиправного позбавлення особистої свободи, а не самостійною формою діяння, відмінною від незаконного позбавлення волі, як це є в чинному кримінальному законі; кримінально-правова заборона насильницького зникнення не містить вказівки на позбавлення людини волі як на обов'язкову ознаку об'єктивної сторони вказаного діяння; виокремлено загальний склад примушування тощо.

Разом з тим ознайомлення з проектом КК України у розглядуваній частині спонукає до висловлення деяких застережень. Так, насильницьке зникнення й надалі пропонується визнавати злочином проти особистої свободи людини. Однак з приводу обґрунтованості такого підходу маємо серйозні сумніви. Є підстави стверджувати, що юридична природа цього діяння характеризується суттєвими особливостями, ключовою з яких є те, що невід'ємною його ознакою є відмова визнати факт позбавлення свободи людини в будь-якій формі або приховування даних про долю такої людини чи місце її перебування. Насильницьке зникнення може бути результатом не лише незаконного позбавлення свободи, але й дій, що спершу були законними, а незаконними стали через відмову визнати факт позбавлення людини свободи або через приховування даних про долю

такої людини чи місце її перебування. Вважаємо, що об'єктом насильницького зникнення слід визнавати безпеку людства. На користь такого висновку можна висловити ряд аргументів [2, с. 146–151].

Не можемо погодитись з ідеєю відмови від виокремлення самостійної статті про відповідальність за незаконне поміщення в заклад з надання психіатричної допомоги. На наше переконання, суттєва специфіка цього діяння, особливості об'єкта його посягання, способу його вчинення, його суб'єкта тощо свідчать на користь залишення окремої кримінально-правової заборони. Необхідно звернути увагу також на те, що поміщення завідомо психічно здорової людини в заклад з надання психіатричної допомоги розробниками проекту КК визнано діянням, що за ступенем суспільної небезпеки дорівнює викраденню людини чи іншому протиправному позбавленню її особистої свободи. З таким підходом погодитись не можемо, оскільки маємо всі підстави для висновку, що незаконна госпіталізація людини до закладу з надання психіатричної допомоги характеризується вищим ступенем суспільної небезпеки, а тому потребує встановлення більш суворого покарання за його вчинення [2, с. 169–170].

На відміну від чинної статті про кримінальну відповідальність за торгівлю людьми, в якій однією із форм вказаного діяння визнано власне торгівлю людиною, відповідна стаття проекту КК не передбачає такої форми. Аналіз судової практики засвідчив, що як власне торгівлю людиною, як правило, кваліфікують купівлю-продаж дитини, що не переслідувала мету її експлуатації (вчинялася з метою подальшого усиновлення (удочеріння) дитини). Виходячи з цього, можна дійти висновку, що такі діяння не визнаватимуться кримінально караними, адже обов'язковою ознакою торгівлі людиною відповідно до ст. 4.5.7 проекту КК України є мета експлуатації.

Певні застереження маємо до переліку різновидів експлуатації людини у ст. 4.5.1 проекту КК України. По-перше, навряд чи виправдано цей перелік робити вичерпним, адже поява нових форм експлуатації – лише питання часу. По-друге, є застереження стосовно окремих із перерахованих у вказаній статті форм експлуатації людини. Так, навряд чи вірно поряд із сексуальною експлуатацією виокремлювати «протиправне залучення до участі в порнобізнесі» (фактично є різновидом сексуальної експлуатації). По суті, формальним є виокремлення таких форм експлуатації, як «підкорення рабству або звичаям, подібним до рабства», «уведення у підневільний стан», які «у чистому вигляді» навряд чи взагалі трапляються (на практиці невіддільні від трудової чи сексуальної експлуатації). Так само «залучення у боргову кабалу» як окрема форма експлуатації у проаналізованій судовій практиці не трапилась жодного разу; у всіх випадках залучення в боргову кабалу було засобом примушування особи до сексуальної, трудової чи іншої експлуатації [2, с. 283–292].

Неоднозначним є збереження статті про відповідальність за примушування до шлюбу, яка є спеціальною нормою по відношенню до загальної норми про примушування. На наш погляд, єдиний аргумент на користь існування окремої кримінально-правової заборони примушування до шлюбу – необхідність виконання положень Стамбульської конвенції (у зв'язку з цим слід визнати, що виключення з КК України статті про примушування до шлюбу навряд чи буде реалізоване). Водночас підкреслимо, що вилучення з кримінального закону даної спеціальної норми зовсім не означало б декриміналізацію примушування до шлюбу, оскільки в проєкті КК України виокремлено загальний склад примушування (ст. 4.5.8). У розглядуваному контексті звернемо увагу також на нічим не обґрунтовану відмінність у визначенні способів примушування і примушування до шлюбу: якщо перше може бути вчинене шляхом погрози чи насильства (вочевидь, фізичного), то друге – чомусь тільки шляхом погрози.

Так само неоднозначним видається формулювання звичної уже назви норми про захоплення або тримання особи як заручника як «Примушування як умова звільнення заручника». Згідно з Міжнародною конвенцією про боротьбу із захопленням заручників захоплення або тримання заручника є засобом досягнення мети примушування третьої сторони до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника. Водночас у пропонованій розробниками нормі взагалі не згадується про захоплення або тримання особи як заручника (відповідну заборону пропонується викласти так: «Особа, яка шляхом погрози примушувала орган державної влади, орган місцевого самоврядування, міжнародну організацію чи представництво іноземної держави, фізичну чи юридичну особу вчинити дію або утриматися від вчинення дії як умови звільнення заручника»). Крім того, таке формулювання відповідної кримінально-правової заборони поставить на порядок денний проблему кваліфікації цього діяння; вочевидь, захоплення або тримання особи потребуватиме додаткової кваліфікації за статтею про протиправне позбавлення особистої свободи людини. У зв'язку з наведеним виправданість зазначеного підходу розробників проєкту КК України видається сумнівною [3, с. 23–24].

Однією з обставин, яка знижує тяжкість злочинів проти особистої свободи і гідності людини, у проєкті КК України пропонується визнавати добровільне звільнення людини протягом 12 годин з моменту протиправного позбавлення її особистої свободи, а обставиною, яка підвищує тяжкість злочинів, передбачених розглядуваним розділом, – утримання людини, незаконно позбавленої особистої свободи, понад 7 діб. Чим обумовлені вказані хронологічні проміжки, які з точки зору розробників проєкту КК повинні мати кримінально-правове значення, – сказати складно. У будь-якому разі вони будуть умовними. Переконливі аргументи на їх користь навряд чи

взагалі можуть бути [2, с. 302–304]. Звернемо увагу також на те, що визначені у ст.ст. 4.5.2 і 4.5.3 ознаки складу злочину, які знижують та які підвищують тяжкість злочинів, передбачених розділом 4.5, насправді стосуються не всіх діянь, відповідальність за які встановлена вказаним розділом (чи принаймні більшої їх частини), а фактично лише одного з них – протиправного позбавлення особистої свободи людини.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України (проект). Контрольний текст станом на 15.10.2021 р. / Новий Кримінальний кодекс. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/10/19/1-kontrolnyj-tekst-proektu-kk-18-10-2021.pdf>.

2. Андрушко А.В. Теоретико-прикладні засади запобігання та протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи: монографія. Київ: Ваіте, 2020. 560 с.

3. Андрушко А.В. Злочини проти волі людини в проекті Кримінального кодексу України: окремі застереження. Реформування кримінального законодавства крізь призму історичного надбання: матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 18 берез. 2021 р.) / редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 21–24.

Бабаніна Вікторія Вікторівна,
професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Вплив Конституції України на кримінальне законодавство здійснюється через кримінально-правове регулювання за допомогою кримінальної політики та відповідних конституційних принципів. Крім того, конституційні принципи поширюються на всю систему законодавства і форми правосуддя.

Кримінальне законодавство України відповідає конституційним вимогам, зокрема законності, верховенства права, гуманності, справедливості, рівності громадян (іноземців, осіб без громадянства) перед законом, індивідуалізації кримінальної відповідальності й покарання тощо.

Принципами переважно вважають: 1) основні засади, вихідні ідеї, яким притаманні універсальність, загальна значущість, вища імперативність, вони відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього й міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації [1, с. 110]; 2) першопочаток, те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорії, науки [2, с. 519]; 3) внутрішні переконання людини, ті практичні, моральні й теоретичні засади, якими вона керується в житті, у різноманітних сферах